

М. О. Данилюк, Б. В. Гречаник, В. М. Кузьмин, І. В. Мельничук

Організаційно-економічні засади реструктуризації систем водопостачання-водовідведення малих міст України

Окреслено основні проблеми системи водопостачання і водовідведення малих міст України. Відзначено необхідність використання сучасних підходів до реформування цієї системи. Запропоновано ряд техніко-технологічних, організаційно-правових та управлінсько-інформаційних рекомендацій щодо покращення функціонування систем водопостачання і водовідведення малих міст України.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, водопостачання і водовідведення, державно-приватне партнерство, регіональні програми.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) України є важливою системою, яка забезпечує населення, підприємства та організації необхідними житлово-комунальними послугами, суттєво впливає на розвиток економіки країни. У ЖКГ України, накопичилося багато проблем, які потребують негайного вирішення. Бездіяння та несвоєчасне вживання відповідних заходів може призвести до погіршення стану житлового фонду та основних засобів підприємств, збільшення витрат енергоносіїв і кількості аварійних станів в інженерних системах, суттєвому зростанню витрат на капітальні та поточні ремонти, а також внаслідок цього – підвищення собівартості послуг, подальшого спаду прибутковості підприємств, зниження якості житлово-комунального обслуговування населення, збільшення видатків з державного та місцевих бюджетів [1].

Сучасний стан господарської інфраструктури малих міст України не відповідає світовому рівню. Наявні теоретичні дослідження інфраструктури малих міст характеризується неповнотою моделювання й оптимізації системи життєзабезпечення, а також недосконалістю практичних рекомендацій з їх функціонування.

Сьогодні однією з основних проблем управління соціально-економічним розвитком адміністративних центрів України є значна зношеність систем водопостачання-водовідведення, яка за оцінками фахівців складає більше 50% в залежності від регіону країни, розміру

© М. О. Данилюк, Б. В. Гречаник, В. М. Кузьмин, І. В. Мельничук, 2014.

того чи іншого територіального утворення та його економічного потенціалу. Очевидно, що така непроста ситуація, яка нині є характерною для переважної більшості житлово-комунальних господарств обласних і районних центрів не лише не забезпечує необхідних умов для формування сучасної інфраструктури міста, і тим самим унеможливає його соціально-економічний розвиток, але й виступає дедалі реальнішою загрозою масштабних техногенних аварій з непередбачуваними наслідками для екології регіону.

Зважаючи на можливі наслідки, які несе в собі означена проблема, питання реконструкції та модернізації систем водопостачання-водовідведення у містах України набуває особливого значення. Слід зазначити, що вирішення даної проблеми ускладнюється тим, що близько 75% обласних і районних центрів нашої країни є «малими містами», а отже мають невисокий ресурсний і економічний потенціал. З огляду на це, питання організаційно-економічного забезпечення реструктуризації систем водопостачання-водовідведення саме у малих містах України потребує першочергово та невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблем формування і розвитку ЖКГ й пошук шляхів підвищення ефективності його функціонування знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених-економістів: В. Н. Амітана, А. І. Безлюдова, А. Ю. Бережної, З. В. Герасимчук, В. В. Дорофієнка, Т. М. Качали, В. О. Онищенко, Г. І. Онищука, В. П. Полуянова, О. С. Чмир, Т. П. Юр'євої та інших. Водночас, незважаючи на всебічний ґрунтовний аналіз проблем ЖКГ, зокрема і водопровідного господарства, вищенаведені дослідження потребують подальшого поглиблення та доопрацювання з урахуванням сучасних умов господарювання.

Метою статті є обґрунтування передумов та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо реструктуризації систем водопостачання-водовідведення на засадах впровадження інноваційних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масштабність і глибина проблеми функціонування систем водопостачання-водовідведення у малих містах нашої країни – зокрема це питання якості питної води, забезпечення необхідних обсягів водопостачання і водовідведення (з урахуванням сучасних темпів містобудуванням), питання відповідності техніко-технологічних характеристик цих систем сучасним стандартам (їх надійність, безаварійність і довговічність експлуатації, оперативність і точність обліку та контролю), – а також низький

економічний і ресурсний потенціал цих територіальних утворень (про що зазначалось вище), вказує на необхідність комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Тобто, можливість «повноцінного» відновлення роботи систем водопостачання-водовідведення, їх реальної реконструкції, а загалом, кардинальної модернізації усієї інфраструктури вітчизняного житлово-комунального господарства повинна ґрунтуватись на основі сучасних підходів щодо організації функціонування таких систем, і відповідати основним експлуатаційним нормам за технологічними і техніко-економічними характеристикам, які сьогодні виступають своєрідними «стандартами» ефективного функціонування інфраструктури територіальних утворень в економічно розвинених країнах.

Можливість розв'язання даної проблеми в Україні, суттєво обмежується цілою низкою, так і не вирішених впродовж останніх 20-ти років, питань у сфері формування і реалізація регіональної соціально-економічної політики. Слід зауважити, що недивлячись на надзвичайно широке «розмаїття» існуючих проблем у даній сфері, основна їх частина детермінується (є прямим наслідком) нині діючою в країні архаїчною моделлю взаємовідносин «центр – регіони». Так ця модель, яка почала формуватись в Україні з 1991 року (одразу після розпаду Радянського Союзу), і за весь цей період часу «пережила» кілька великих реформ і трансформацій, сьогодні представляє собою, по суті, своєрідний симбіоз – «модифіковану компромісну модель» управління розвитком територій на основі інструментів командно-адміністративної системи та принципів ринкової економіки. Диспропорції у формуванні дохідної частини Державного і місцевих бюджетів, які були «закладені» у фінансову систему України ще на початку 90-их років минулого століття, сьогодні досягли критичного рівня. Саме це зумовило абсолютне домінування у вітчизняній фінансовій політиці методів фінансового забезпечення над фінансовим регулюванням, і стало одним з основних «демотиваторів» соціально-економічного розвитку територіально-адміністративних одиниць.

Відповідно така ситуація не сприяє забезпеченню територіальним утворенням можливість формування оптимальної моделі 2-го рівня – модель взаємовідносин «регіон – регіон» («регіон – регіони»), що також суттєво вплинуло на масштаби і динаміку їх розвитку. В результаті ані на загальнодержавному рівні, ані на рівні територіально-адміністративних одиниць першого і другого рівнів так і не вдалось впровадити у практику

управління (реально, а не формально) принцип «програмності розвитку територіальних утворень».

Таким чином, виходячи із реальної ситуації, яка сьогодні є характерною для переважної більшості регіонів України, можливість проведення повного оновлення (або хоча б суттєвої сучасної модернізації) основних засобів інфраструктури житлово-комунального господарства, зокрема систем водопостачання-водовідведення в обласних і районних центрах, видається доволі маловірогідною. Більш того, зважаючи на ще більш обмежені можливості малих міст України щодо генерування грошових потоків та акумулювання фінансових ресурсів, вирішення означеної проблеми значно ускладнюється.

Багатоаспектність існуючої проблеми (якість питної води, техніко-технологічні характеристики мереж водопостачання-водовідведення, фінансово-економічні показники їх експлуатації) з одного боку, та відсутність належних інструментів, які б сьогодні дозволили органам місцевого самоврядування та органам державної влади на регіональному рівні вирішувати її комплексно з іншого боку, дозволяють припустити, що нині найбільш реалістичним варіантом вирішення (точніше «часткового вирішення») цієї проблеми є варіант «вирішення за окремими напрямками» (або варіант «локальні рішення»). Це означає, що ті прийоми, підходи і методи, які сьогодні в економічно розвинених країнах виконують функцію виключно «оперативних інструментів» забезпечення ефективного функціонування водопровідних мереж повинні стати чи не «стратегічними інструментами» реструктуризації систем водопостачання-водовідведення малих міст України. Такий підхід дозволить уже сьогодні вирішувати найбільш нагальні і невідкладні проблеми вітчизняного житлово-комунального господарства, а отже неодмінно матиме позитивний вплив на процеси, які відбуваються в економічній, соціальній та екологічній складових нашого суспільства.

Слід зауважити, що актуальність даної пропозиції має виключно регіональний характер, і жодним чином не може «відтермінувати» необхідність проведення системних і комплексних реформ у сфері місцевого самоврядування. Однак її реалізація дозволить прискорити процеси формування сучасної інфраструктури житлово-комунального господарства малих міст України.

Як уже зазначалось вище, сьогодні існує можливість проводити реструктуризацію систем водопостачання-водовідведення малих міст України за окремими напрямками. На наш погляд, такими основними

напрямами є: техніко-технологічний, організаційно-правовий, управлінсько-інформаційний.

Перший з них направлений на забезпечення надійності, зменшення втрат питної води та енергоефективності систем водопостачання та водовідведення. У малих містах, насамперед, необхідно забезпечити фізичне та комерційне балансування систем водопостачання, по-можливості, максимально відкрите і прозоре. Нижче наведений перелік конкретних заходів цього напрямку.

1. Облік води здійснювати (забезпечити) не тільки у кінцевих споживачів, але й на всіх станціях підйому та вузлових точках. Лічильники води (або витрати) доцільно встановлювати з можливістю дистанційної передачі показів на центральний пункт управління (в перспективі на сайт в Internet).

2. Впровадити систему суцільного обліку (балансу) води. Така система створить передумови для визначення ділянок з скритими втратами (дисбалансом) води.

3. Оптимізувати регулярність обстеження мереж водопостачання і водовідводу приладними методами контролю, переважно з використанням переносних приладів для визначення скритих витоків води.

4. Впровадити безтраншейні способи ремонту трубопроводів водопостачання і водовідводу з використанням поліетиленових труб.

5. Здійснити реновацію існуючих трубопроводів нанесення сучасних полімерних матеріалів для зменшення фільтрації і тертя води в трубах (економія енергії до 10%).

6. Заміна двигунів насосів з більш високим к.к.д. і регулюванням швидкості обертання (частотно-регульований привід).

7. Оптимізація функціонування системи водопостачання за параметрами тиску і витрат електроенергії. Використання багатотарифних лічильників, створення запасів води в час пікових навантажень, можливо застосування локальних (зональних) систем підвищення тиску тощо.

8. Впровадження нових технологій та автоматизованих систем очистки.

Залучення коштів міжнародних грантів для модернізації системи водопостачання і водовідведення є також одним із варіантів вирішення проблем водного господарства. Сьогодні міжнародними неурядовими організаціями та фінансовими інституціями, діяльність яких спрямована на підтримку та реалізацію політики ЄС «Східне партнерство», здійснюється цілий ряд проектів міжнародної технічної допомоги

щодо впровадження нових технологій у різних сферах національних економік країн Східної Європи та колишнього Радянського Союзу. Один з напрямів такої допомоги передбачає інформаційну та фінансову підтримку тих проектів, котрі стосуються впровадження новітніх екологічно безпечних технологій (наприклад шляхом біоочищення води) у системах водопостачання і водовідведення населених пунктів. Така підтримка забезпечує можливість акумуляції усіх ресурсів, необхідних як для розроблення і реалізації самого проекту, так і для успішного завершення початкової фази його експлуатації (надання консультацій, технічна підтримка, навчання персоналу).

Представляється цінним досвід розроблення та виконання цільових муніципальних (регіональних) програм реструктуризації системи водопостачання і водовідведення у містах, фінансування яких б здійснювалось за принципом адиціоналізму (10-15% – власні кошти, а, відповідно, 90-85% – залучені кошти (кошти фондів міжнародної технічної допомоги)).

Для цього нами пропонуються наступні складові процесу розроблення і реалізації регіональних і муніципальних цільових програм (рис.1).

Представлених шість блоків процесу підготовки цільових програм є типовими і можуть використовуватися для будь-якої системи ЖКГ.

Взаємодія влади і бізнесу є однією з найважливіших умов успішного соціально-економічного розвитку нашої країни в цілому і регіонів зокрема [2]. Одним з важливих організаційно-правових напрямів у нинішніх умовах вважаємо реалізацію проектів на засадах державно-приватного партнерства (ДПП). Така реорганізація може стати ефективним засобом для покращення стану і розв'язання найбільш нагальних проблем водопостачання та водовідведення, зокрема:

- покращення якості питної води шляхом реконструкції свердловин і сховищ, освоєння додаткових джерел водопостачання;
- зменшення втрат води, впровадження енергозберігаючих технологій;
- розроблення автоматизованої технології для очисних споруд, збору та перероблення даних від лічильників витрат.
- Одна з форм ДПП, яка передбачає поетапне впровадження (так звана «триступенева модель»), представлена на рис. 2.

Договір про послуги управління дає змогу використовувати приватне партнерство у сфері стратегічного планування і розвитку підприємства, впроваджувати «ноу-хау», новітні стратегії та концепції. При цьому, у

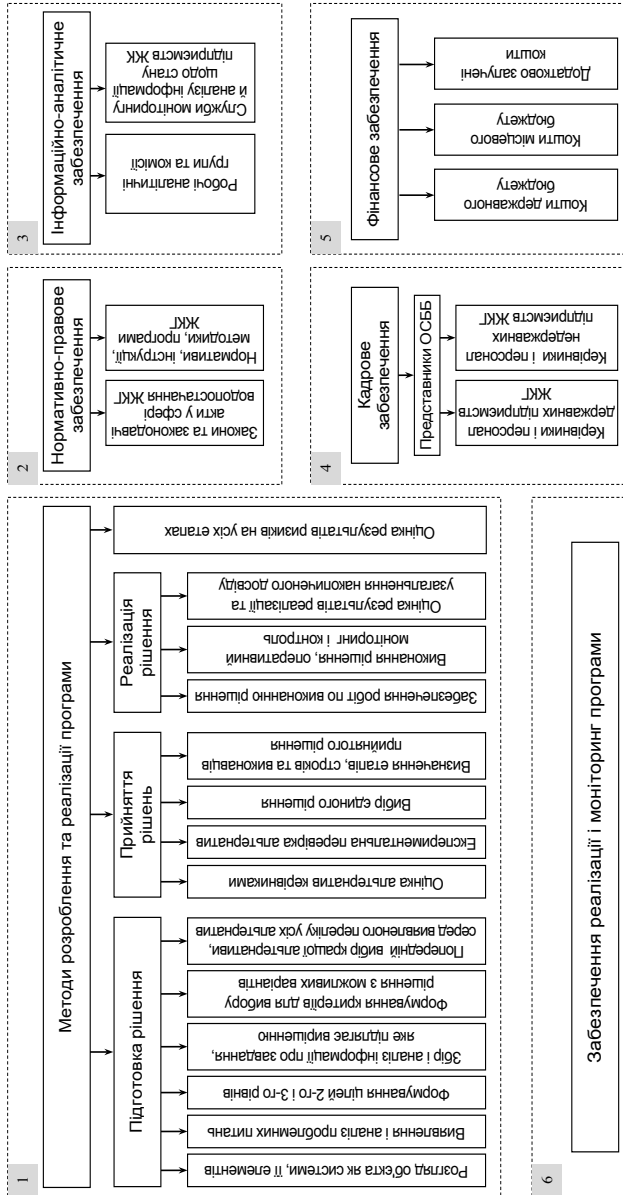

Рис. 1. Основні складові та компоненти процесу розроблення і реалізації регіональних (муниципальних) цільових програм у системі ЖКГ (впровадніне господарство)

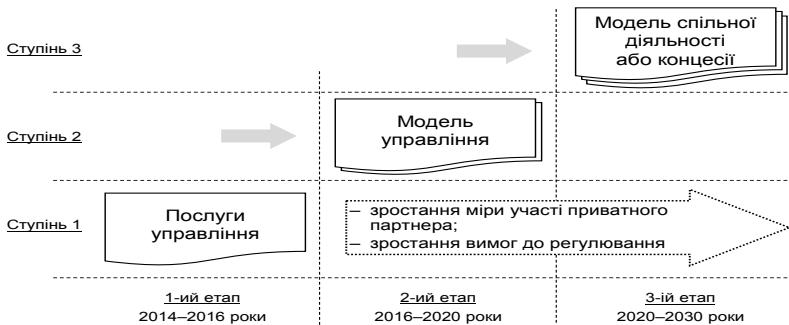

Рис. 2. Поетапне впровадження форми ДПП у вигляді «триступеневої моделі»

межах договору про послуги управління приватний партнер виконуватиме роботи:

- ведення й оптимізація комерційної та технічної діяльності комунального підприємства;
- брати участь у призначенні генерального чи комерційного директора комунального підприємства;
- надавати консультаційні послуги у питаннях розвитку підприємства та інвестиційного планування.

Враховуючи подальше покращення рамкових умов для ДПП в Україні, у середньостроковому періоді можна запровадити модель управління. Це може відбуватись у співпраці з приватним партнером, у формі заснування спільного підприємства між містом і приватним партнером, що візьме на себе управління підприємством.

За наявних рамкових умов ми вважаємо, що інвестиції приватного партнера в основні засоби підприємства можливі лише у довгостроковій перспективі. Це також повинно відбуватись у моделі кооперації, де створене спільне підприємство постає оператором або концесіонером [3].

Висновки. Отже, в сучасних умовах для життєзабезпечення малих міст необхідно проводити реструктуризацію систем водопостачання та водовідведення, використовуючи різні практично доступні варіанти. Нами пропонується вибирати конкретні заходи реструктуризації з техніко-технологічних, організаційно-правових та управлінсько-інформаційних напрямів. Широкий спектр цих заходів дозволить забезпечити проведення як оперативної, так і стратегічної реструктуризації підприємств водопостачання і водовідведення.

Список використаних джерел

1. Петрушевський Ю. Л. Державне регулювання процесу реформування житлово-комунального господарства: підсумки та перспективи / Ю. Л. Петрушевський // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 69-75.
2. Качала Т. М. Розвиток державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві регіону: проблеми та перспективи / Т. М. Качала // Формування ринкової економіки : [зб.наук. праць]. – К., 2010. – № 23. – С. 218-223.
3. Мельничук І. В. Реформування житлово-комунального господарства міста Івано-Франківська на засадах державно-публічного партнерства / І. В. Мельничук // Схід. – 2011. – №1. – С. 108-111.

Danylyuk M. O., Hrechanyk B. V., Kuzmyn V. M., Melnychuk I. V. Organizational and economic principles of restructuring of systems water-supply and overflow-pipe of small cities of Ukraine.

The basic problems of water supply and drainage of small cities of Ukraine are described. Noted the need for new approaches to reforming the system. A number of technical, technological, organizational, legal and management and information recommendations for improving the operation of water supply systems of small cities of Ukraine are proposed.

Keywords: utilities, water and sanitation, public-private partnerships, regional programs.

Данылюк Н. А., Гречаник Б. В., Кузьмин В. Н., Мельничук И. В. Организационно экономические принципы реструктуризации систем водоснабжения-водоотвода малых городов Украины.

Определены основные проблемы системы водоснабжения и водоотведения малых городов Украины. Отмечена необходимость использования современных подходов к реформированию этой системы. Предложен ряд технико-технологических, организационно-правовых и управленческо-информационных рекомендаций по улучшению функционирования систем водоснабжения и водоотведения малых городов Украины.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, водоснабжение и водоотвод, государственно-частное партнерство, региональные программы.